

گلستان

سنخ مصلح الدین بعدی شیراز

(کتاب هفتم قمری)

تصحیح

دکتر محمد جواد مشکور

سرشناسه	: سعدی، مصلح بن عبدالله، - ۶۹۱ ق.
عنوان و نام پدیدآور	: Sa'di, Mosleh-ibn Abdollah
مشخصات نشر	: گلستان / مصلح‌الدین سعدی شیرازی؛ تصحیح محمد جواد مشکور.
مشخصات ظاهری	: تهران: سنگنج قلم، ۱۳۹۵.
شابک	: ۳۰۸ ص.
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا	: 978-964-92181-1-3
یادداشت	: نمایه.
موضوع	: نثر فارسی - قرن ۷ ق.
موضوع	: Persian Prose literature-13 th century
شناسه افزوده	: مشکور، محمد جواد، ۱۲۹۷ - ۱۳۷۴، مصحح
زبان	: ش ۵۲۱۱ ۱۳۹۵
رده‌بندی دیوئی	: ۸۳۱ / ۸۳۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۵۲۴۵۳۲

گلستان
مصلح‌الدین سعدی شیرازی
تصحیح
محمد جواد مشکور

نمونه‌خوان: پوران زینبی
طراح و صفحه‌آرا: محمود خانی
حروف‌چینی: نشر سنگنج
شماره انتشار: ۲
چاپ پنجم (چاپ اول ناشر): ۱۳۹۵
شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
بها: ۲۵۰۰۰ تومان
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۲۱۸۱-۱-۳

انتشارات و توزیع:

تهران، خیابان سپهبد قرنی، خیابان شهید شاهپور آذرفر، پلاک ۶، طبقه اول؛ تلفن: ۸۸۸۳۱۳۸۸

حق چاپ برای نشر سنگنج محفوظ است؛ هرگونه کپی برداری و چاپ به صورت لوح فشرده و یا نشر در صفحات مجازی، پیگرد قانونی دارد.

فهرست مطالب

۷		مقدمه مصحح
۱۳		دیباجه گلستا
۲۷		باب اول: در سیرت، اخلاق و احادیث
۶۹		باب دوم: در اخلاق و در بیان
۱۰۳		باب سوم: در فضیلت قناعت
۱۳۱		باب چهارم: در فواید خاموشی
۱۳۹		باب پنجم: در عشق و جوانی
۱۶۳		باب ششم: در ضعف و پیری
۱۷۱		باب هفتم: در تأثیر تربیت
۱۹۳		باب هشتم: در آداب صحبت
۲۲۳		حواشی و تعلیقات مصحح بر گلستان سعدی
۲۷۳		لغات گلستان
۲۹۳		نمایه‌ها
۲۹۵		آیات
۲۹۷		احادیث و عبارات عربی

۲۹۹	 اشعار عربی
۳۰۱	 اصطلاحات
۳۰۳	 عبارات و اشعار شرح شده
۳۰۷	 اعلام

بسم الله الرحمن الرحيم

.....	۶۱
.....	۶۲
.....	۶۳
.....	۶۴
.....	۶۵
.....	۶۶
.....	۶۷
.....	۶۸
.....	۶۹
.....	۷۰
.....	۷۱
.....	۷۲
.....	۷۳
.....	۷۴
.....	۷۵
.....	۷۶
.....	۷۷
.....	۷۸
.....	۷۹
.....	۸۰
.....	۸۱
.....	۸۲
.....	۸۳
.....	۸۴
.....	۸۵
.....	۸۶
.....	۸۷
.....	۸۸
.....	۸۹
.....	۹۰
.....	۹۱
.....	۹۲
.....	۹۳
.....	۹۴
.....	۹۵
.....	۹۶
.....	۹۷
.....	۹۸
.....	۹۹
.....	۱۰۰

مقدمه مصحح

از آنجا که غالب گفتمان سعدی طرب‌انگیز است و طیبیت‌آمیز، و قصب‌الجیب حدیثش را همچون بیش‌کر می‌خورند، و رقعه منشآتش را چون کاغذ زر می‌برند؛ کتاب گلستان هم از روزگار تصنیف در بازار جوهریان فضل و ادب رایج گشته، و در دبستانها سرساق بلاغت‌آموزی و حکمت‌اندوزی و پارسی‌نویسی شده است. و چون کتاب مبتدی و منتهی هر دو بوده، شیخ اجل، سعدی، آن را در حُسن معاشرت و آداب محاورت چنان پرداخته است که متکلمان را به کار آید و مترسلان را بلاغت افزاید، لاجرم باد خزان را بر اوراق آن دست تپاول نباشد، و گردش زمان عیش ریبش را به طیش خریف مبدل نکند، و پیوسته در سرلوحه شاهکارهای جاوید زبان پارسی بر صحیفه روزگار برقرار ماند.

ظاهراً گلستان سعدی از زمان تصنیف، که بنا بر این بیت:

در آن مدت که ما را وقت خوش بود ز هجرت ششصد و پنجاه و شش بود

تاریخ تألیفش ۶۵۶ هـ است، مطمح نظر فضلا و ادبا گردیده و کتاب دبستانی بسیاری از نوآموزان زبان پارسی شده باشد.

احاطهٔ سعدی به علم قرآن و حدیث و فنون و آداب و شعر در زبان عرب، تأثیر فراوانی در این کتاب مختصر و پُر معنی گذاشته است، به طوری که بسیاری از عبارات و روایات آن یا مستقیماً ترجمه از عربی و یا متأثر از آثار پیشینیان تازی‌گوی است. منتها، سعدی با کمال مهارت و استادی، که خاص اوست، مفهوم و مضمون آنها را بدون آنکه بویی از ترجمه یا اقتباس به مشام خواننده رسد به زبان پارسی آورده، و چه بسا شیواتر از اصل تازی حق مطلب را ابراز کرده است.

آنچه به قرص و بی‌دریغی در این جمله چنان که رسم مؤلفان است از شعر متقدمان به طریق استعارت تلفیقی نرفت «ولی همان طور که در دیباچهٔ گلستان گفته است: «کدامان چنان به طریق اختصار از نوادر و امثال و شعر و حکایات و سیر ملوک ماضی در این کتاب درج کردیم و برخی از عمر گرانمایه بر او خرج» سعدی از حکمت پیشینان از قرآن و احادیث و نوادر و امثال و اشعار عرب بهره بسیار برگرفته و مضامین آنها را با قند پارسی آمیخته است.

گلستان و بوستان دو چشمهٔ حکمت در ادب پارسی به شمار می‌روند، ولی هنر و استادی و شخصیت سعدی را در گام‌های پید جست، زیرا کتابی به جامعیت آن در زبان پارسی نیامده، و حتی بوستان که دوره حکمت عملی و تدبیر زندگی است چون گلستان جامع و بی‌نقص نیست. و اگر چنین کتابی وجود نداشت نثر پارسی از این گنجینهٔ پُر بها و گرانمایه، که با کنون نظیری برای آن نبوده است و در آینده هم احتمال نمی‌رود ماندنی پیدا کند، تا ابد محروم می‌ماند.

این شاهکار که گل سرسبد ادب پارسی است در حقیقت کتابی است که به شیوهٔ مقامات نوشته شده، و آن را می‌توان بهترین نمونهٔ مقامه‌نویسی در زبان پارسی دانست.

شهرت گلستان به سبب شیوایی و روانی آن و اشتمالش بر زبده حکایات و سیر و حکم و امثال است و شاید به جهت همین جامعیت باشد که قریب هفت قرن است که پیوسته بر زانوی کودکان هفت ساله و در کنار پیران هفتاد ساله قرار داشته است.

ترکیب کلمات و برخورد عبارات و هماهنگی جملات طوری است که آن کتاب می توان تران نثر منظوم و یا شعر مثنوی خواند، و کمتر حکایتی در گلستان می توان یافت که از نظر عروضی مصراعی تمام یا بیتی ناتمام در آن به کار نرفته باشد؛ بدین است سخن دانی و زیبایی را!

سعدی در گلستان از تکرار و ترداد و صناعات متکلفانه ادبی، چه لفظی و چه معنوی، احتراز جدی و خود را به سجع آوری مقید نکرده، و الفاظ را تا جایی پرورده است که سبب معنی را سزد و صنایع بدیعی را تا حدی جایز دانسته که آداب سخن دانی را شاید؛ و این نثری است که او را در برابر دیگر هنرمندان سرفراز ساخته و مقلدان از روش خود را از نگارش کتابهایی مانند نگارستان، بهارستان، ملستان، و پریشان، پشیمان و سرانکنده کرده است.

خلاصه، سعدی شیوه ای را پیش گرفته است که نویسندگان پیش از او از آن غافل بوده اند، و چنان که از کلام او برمی آید وی آثار دانشمندان را از تازی و پارسی مطالعه کرده، آنچه را که به نظرش سست و نامتناسب آمده دور انداخته و هر چه را که استوار و درست یافته برگزیده و به کار برده است.

اما آنچه را که می توان گفت از خود افزوده است: ترتیب و تناسب و تنوع و ترجیح لازم بر غیر لازم و مراعات اقتضای سخن و حال خواننده، و تناسب نثر و نظم، و رعایت آهنگ کلمات، و مراعات روش اختصار، و اجتناب از ایجاز

مخلّ و اطناب مملّ، و ترکیبات نامأنوس، و التزام در عفت قلم و ادب در کلام، و احتراز از کلمات رکیک و ناهنجار است.

نسخه‌های گلستان: کمتر نسخه‌ای از گلستان را در دنیا می‌توان یافت که با دیگر نسخ عیناً و از هر جهت مطابق باشد؛ حتی در بسیاری از آنها اختلافات فاحش به چشم می‌خورد. و چون این کتاب به سبب مقبولیتی که از همان آغاز در نزد مردم داشته و مورد استفاده اهل علم، اعمّ از طلاب و فضلا، بوده است، از این جهت در کاتبی به ذوق و سلیقه خود در آن تغییراتی داده و در عبارات آن دخل و تصرف کرده است.

* این اختلاف نسخ را باید دانست که در جستجوی صحیح‌ترین نسخه و نزدیک‌ترین آنها به زمان مصنف باشد.

در میان نسخی که به روش صحیح و فتنه صحیح شده و در بین اهل فضل و ادب تا حدّی قبول عام یافته است، طبع انتقادی گلستان است:

نخستین به اهتمام پیر ادیبان زمان، اسناد - بدایا - لیم قریب - اطال الله بقاء - در ۱۳۱۰ ش، و دومین به کوشش حکیم و سیاستمدار در گذشته مرحوم مغفور محمد علی فروغی ذکاء الملک - اعلی الله مقامه - در ۱۳۱۰ ش در طهران، و سومین به همت فاضل معاصر در کشور دوست و همسایه ایران شوروی، آقای رستم موسی اوغلی علی‌یف که توسط انستیتوی خوارشاسی فرهنگستان علوم اتحاد جماهیر شوروی، با ترجمه آن به روسی در ۱۹۵۹ م در مسکو به حلیه طبع درآمده است.

نگارنده که در چند سال پیش چند ماهی تدریس گلستان را در دانشسرای عالی به عهده داشت و یادداشتهایی در شرح مشکلات و توضیح لغات آن

فراهم کرده بود به پیشنهاد آقای جواد اقبال، مدیرعامل محترم شرکت نسبی اقبال و شرکا، خواست آن مسودات را با متن کتاب به طبع رساند، لذا برای عرضه کردن یک متن انتقادی و صحیح نسخه طبع گلستان مرحوم فروغی را که از نظر قدمت و صحت در نظر ارباب ادب مرجح است متن قرار داده، دو نسخه دیگر مزبور را یعنی گلستان تصحیح شده استاد قریب که در ذیل صفحات به علامت اختصاری «ق» و طبع روسیه که به علامت «ط ر» نشان داده شده است نسخه بدل قرار داد تا شاید بتواند به این شیوه یک گلستان بالنسبه صحیح را بدین مطابقت با آنچه از قلم شیخ اجل، سعدی، بیرون آمده است، با شرح مشکلات اغات آن در اختیار دانشجویان و اهل فضل بگذارد. امید است که این سامان در زمره صاحب دلان متجلی شود و به زیور قبول آنان متحلی گردد، بالله التوفیق علیه التکلان.

اول ترمینال است ماه جلالی سال ۱۳۴۲ شمسی .

دکتر محمد جواد مشکور